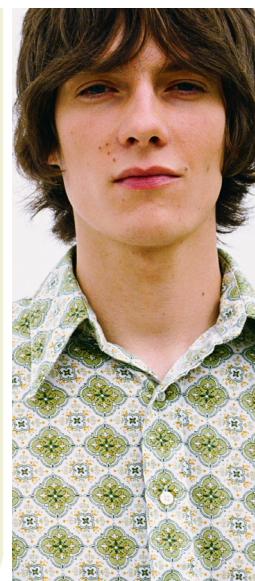
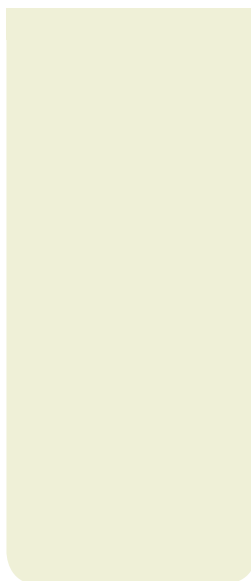

2008

UngKul-rapport nr. 1

Når hverdagen normaliseres:
Psykisk helse og sosiale relasjoner
blant unge flyktninger som kom til Norge
uten foreldrene sine

Brit Oppedal
Laila Jensen
Karoline B. Seglem

UngKul-rapport nr. 1

Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine

Brit Oppedal

Laila Jensen

Karoline B. Seglem

Utgitt av Nasjonalt folkehelseinstitutt
Divisjon for psykisk helse
Avdeling for barn og unge
Februar 2008

Tittel:

UngKul-rapport nr. 1
Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner
blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine

Forfattere:

Brit Oppedal
Laila Jensen
Karoline B. Seglem

Bestilling:

Rapporten kan lastes ned som pdf
på Folkehelseinstituttets nettsider: www.fhi.no

Rapporten kan også bestilles fra
Nasjonalt folkehelseinstitutt
Postboks 4404 Nydalen
NO-0403 Oslo
publikasjon@fhi.no
Telefon: 21 07 82 00
Telefaks: 21 07 81 05

Design omslag:

Per Kristian Svendsen og Grete Sømmer

Opplag: 500**Foto omslag:**

Digital vision

ISBN 978-82-8082-240-6 trykt versjon
ISBN 978-82-8082-241-3 elektronisk versjon

Forord

Ungdom, Kultur og Mestring, UngKul, er et prosjekt som studerer utviklingsforløp blant barn og unge som har høy risiko for å utvikle psykiske plager. Dette gjelder ikke bare barn som vokser opp i de såkalte multiproblemfamiliene preget av fattigdom og foreldre som av ulike grunner har nedsatt omsorgsevne. Andre barn er sårbare fordi de har erfart konsekvenser av krig og indre uroligheter i form av vold, overgrep, store traumer og tap av nære omsorgspersoner. Men også barn som vokser opp i vanlige familier kan oppleve kritiske perioder knyttet til skilsmisse, alvorlig sykdom, ulykker, dødsfall, eller ved at de hverdagslige problemene i familien, blant venner og på skolen hopper seg opp.

Vi har i dag noe kunnskap om hvilke individuelle egenskaper og sosiale ressurser som bidrar til at noen barn klarer å komme gjennom slike kritiske perioder uten å utvikle psykiske plager, eller hvor eventuelle psykiske plager er forbigående. Men det er først og fremst veldig mye vi ikke vet – særlig når det gjelder hvordan ulike risiko- og beskyttelsesfaktorer virker sammen i ulike faser av barnets utvikling. Vi mangler også god kunnskap om hvilken rolle kultur og migrasjon har i dette samspillet mellom faktorer som er viktige for barns og unges utviklingsforløp. Gjennom den informasjonen vi får fra alle barn, ungdommer og voksne som deltar i UngKul ved å svare på spørreskjemaer eller la seg intervjuer, vil vi få svar på noen av disse spørsmålene. Informasjonen kan få stor betydning for alle som har ansvar for at barn og unge skal gis optimale muligheter til en positiv utvikling og god livskvalitet, enten det er foreldre, skole- eller helsevesen.

I denne rapporten presenterer vi funn fra den gruppen barn og unge som har høyest risiko for å utvikle psykiske plager: mindreårige flyktninger og asylsøkere som kommer til Norge uten følge av foreldrene sine (EM). Barn og unge som har fått sine søknader om opphold innvilget, er bosatt i kommuner over hele Norge. Det er lite systematisk kunnskap om hvordan det går med dem i årene som følger bosettingen. Derfor har ungdommene blitt med i UngKul, og besvart spørreskjema og latt seg intervjuer på kveldstid eller i helgene. Gjennom å dele sine erfaringer med oss, håper de å bidra til at nye barn som ankommer Norge, gjerne etter en strabasiøs reise og uten sine omsorgspersoner, skal få så god hjelp og støtte som mulig av sentrale og lokale myndigheter, slik at de får optimale muligheter for å tilpasse seg til sitt nye liv i Norge. Denne rapporten baserer seg på informasjon fra 142 EM-ungdommer vi møtte mellom 1.10.2006 og 1.09.2007.

Vi i UngKul vil benytte denne anledningen til å rette en takk til alle ungdommene for innsatsen deres. Vi vil også takke de lokale omsorgsmyndighetene som gjør det mulig for oss å gjennomføre denne undersøkelsen. Deres frivillige bidrag vitner både om et profesjonelt kunnskapsbehov og varmt engasjement i den jobben de gjør for en veldig spesiell gruppe barn og unge. Vi gleder oss til å treffe både ungdommene – informantene våre – og våre lokale samarbeidspartnere igjen når vi i 2008 starter en ny runde med datainnsamling.

Oslo, februar 2008

Brit Oppedal

Prosjektet er gjennomført med støtte fra
Nasjonalt folkehelseinstitutt, IMDI, SH-dir og Buf-dir

Innhold

Forord	3
Innledning	6
Ny start	6
Målgruppen	7
Datainnsamlingen.....	7
Del I: Tre masteroppgaver: første rapportering	9
Mari Christoffersen (2007): "Hvis du snakker om det, forsvinner smerten".....	9
Karoline B. Seglem (2007): Mellommenneskelige problemer og ressurser i forhold til psykisk helse blant bosatte enslige mindreårige asylsøkere	10
Hege Spaun (2007): Gjenoppbygging av sosiale nettverk: Betydningen av venner og familie for EM-ungdommenes akkulturasjonsprosess	11
Del II: Mer om psykisk helse og sosiale relasjoner	13
Bakgrunnsinformasjon om informantene.....	13
Erfaringer før avreisen.....	13
Bosituasjonen i kommunene	14
Psykisk helse.....	14
Depresjon	14
Post-traumatisk stress.....	15
Rekonstruksjon av sosiale nettverk.....	16
Kontakt med familie.....	16
Nabolag og venner	18
Hjelpeapparatet	19
Konflikter og belastninger knyttet til nettverkene.....	19
Sosiale nettverk og psykisk helse	21
Oppsummering	23
Referanser	24

Innledning

FNs Høykommissær for flyktninger uttalte i 1997 at enslige mindreårige flyktninger er den mest sårbare gruppen, og som har høyest risiko blant alle innvandrere når det gjelder sosiokulturell mistilpasning og psykiske problemer. I tillegg til tap av eller atskillelse fra foreldre, søsken, slekt og venner, kommer disse barna ofte fra land med krig og konflikt, og mange har opplevd eller vært vitne til overgrep og andre traumatiske hendelser. De kan ha store savn i forhold til hjemlandet, men de er også urolige for familien som blir tilbake, særlig når de politiske konfliktene intensiveres. Et ukjent antall enslige mindreårige asylsøkere har vært utsatt for menneskehandel og blitt grovt utnyttet på veien til Norge. Hver enkelt av disse erfaringene utgjør i seg selv en risiko for psykiske plager og lidelser. Mange EM-ungdommer har opplevd dem alle. Da er det ikke overraskende at offentlige omsorgspersoner innen flyktningtjenestene forundrer seg når de opplever at noen av disse ungdommene ser ut til å finne seg til rette, går på skole, og fungerer tilsynelatende godt i lokalmiljøet. Vi har valgt å betegne denne gruppen innvandrerbarn- og unge som EM – selv om mange ikke lengre er mindreårige (under 18 år) når vi møter dem.

Til tross for den tunge bagasjen enslige mindreårige asylsøkere bringer med seg til Norge, er det lite systematisk, forskningsbasert informasjon om hvordan det går med dem over tid: Hvor mye – og hva slags – psykiske plager har ungdom som kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere etter at de har fått opphold her i landet? Skjer det en bedring i helsetilstanden med tiden – og i tilfellet hvorfor? Er det noen som får mer helseplager med tiden – og i tilfellet hvorfor? Hva slags problemer opplever de i hverdagen? Hvordan mestrer de problemene sine? Skiller de seg fra andre ungdommer med eller uten innvandrerbakgrunn? Har de noen personer som står dem nær i hjemlandet sitt, eller i Norge? Blir de integrert i lokalmiljøet, eller holder de seg for seg selv? Forskere og andre fagfolk har rettet mye oppmerksomhet mot tiden i asylmottak, det har vært langt mindre fokus på barnas videre utvikling etter at de har fått innvilget asylsøknaden sin, og har flyttet ut til kommunene.

Behovet for kunnskap om EM-ungdommenes langsiktige tilpasning var hovedgrunnen til at vi i UngKul inkluderte denne gruppen innvandrerungdom i vår målgruppe. Vårt håp er at prosjektet skal gi informasjon som kan bidra til at det er mulig å identifisere barn og unge som trenger særlig oppfølging så tidlig som mulig. Vi ønsker videre at prosjektet skal bidra med systematisk kunnskap om hvordan forholdene best kan tilrettelegges de første årene etter at ungdommene er blitt bosatt i Norge. Da vil de stå bedre rustet til å møte utfordringer som dukker opp i senere faser i livet deres, som for eksempel ved overgangen fra skole til fast arbeid, når de skal stifte familie og oppdra sine egne barn fra nyfødte til voksne samfunnsborgere. Men EM-ungdommenes historier kan også gi oss innsikt i hvordan barn med svært ugunstige oppvekstforhold utvikler mestringsressurser og tilpasser seg skiftende livssituasjoner. Denne kunnskapen kan komme nye generasjoner barn og unge til gode – ikke bare enslige mindreårige.

Ny start

Nære relasjoner og sosiale bånd er grunnleggende for barns og unges utvikling av tilknytning og trygghet, som er grunnleggende elementer i psykisk helse (Cassidy & Shaver, 1999). Nære fortrolige har også betydning for barnas identitetsutvikling (Harter, 1990), i tillegg til at de er viktige ressurser som yter hjelp og støtte når barna opplever vanskeligheter (Cauce, Reid, Landesman & Gonzales, 1990). For barn med innvandrerbakgrunn har familie og venner stor betydning for deres utvikling av kulturell kompetanse, både innenfor den etniske minoritetskulturen og i den nye majoritetskulturen (Oppedal, 2006). Et fellestrekk for alle EM-ungdommer er at de har erfart medmenneskelige tap som brudd på kontakten med foreldrene sine, tap av annen

familie og venner, og oppløsning av sosiale nettverk. Den viktigste oppgaven EM-ungdommene står overfor når de flytter til en varig bosetting, er derfor å rekonstruere sine sosiale nettverk. Dette innebærer både å gjenoppta kontakt med familie og venner i utlandet, og etablere nye nettverk i Norge.

Nære relasjoner og tilhørighet til ulike sosiale nettverk er selve grunnpilaren i deres nye tilværelse når det gjelder psykologisk tilpasning og psykisk helse. Dette er bakgrunnen for at denne første rapporten handler om psykisk helse og sosiale relasjoner. Informasjonen har vi hentet fra spørreskjemaene som ungdommene har fylt ut. Vi er både interessert i kvantitative aspekter ved nettverkene, d.v.s. hvor mange venner og andre nære fortrolige EM-ungdommene har, og i de kvalitative sidene, i hvilken grad de føler tilhørighet til nettverkene de deltar i, og får hjelp og støtte når de har behov for det. Sosiale relasjoner representerer imidlertid ikke bare ressurser for atspredelse og mestring av problemer som kan forebygge psykiske plager. *Konflikter* i nære relasjoner er en av de viktigste kildene til stress og psykiske plager blant ungdom, i særdeleshet konflikter med voksne omsorgspersoner og med venner. Vi vil også belyse hvilke belastninger EM-ungdommene opplever i de nettverkene de har tilknytning til.

Målgruppen

Den opprinnelige målgruppen vår besto av enslige mindreårige asylsøkere fra Afghanistan, Irak, Somalia og Sri Lanka, som fikk innvilget søknadene sine mellom 2000 og 2006, og som var 16 år eller yngre da de fikk opphold i Norge. Dette var til sammen 350 barn og unge, i følge de listene vi fikk utlevert fra Utlendingsdirektoratet, UDI. Det viste seg imidlertid at til tross for iherdig innsats blant våre samarbeidspartnere ved flyktning- og barnevernsetatene i kommunene, fikk vi lavere svarprosent enn forventet. Dette skyldtes i første rekke at vi hadde problemer med å rekruttere deltakere blant de ungdommene som bodde for seg selv. Veldig ofte fikk vi invitasjonsbrevene i retur, påskrevet ”adressat ukjent”. Men også blant EM som hadde tilknytning til det lokale hjelpeapparatet, var svarprosenten i mange kommuner lavere enn vi hadde antatt. Høsten 2007 ble det derfor bestemt å utvide målgruppen til å gjelde ALLE mindreårige (under 18 år) uten følge, som hadde fått opphold mellom 2000 og 2006. Etter forslag fra lederne for de ulike asylmottakene i Norge, er det nå besluttet å gjøre en tredje utvidelse. Dette innebærer at vi fra nå av også vil inkludere ungdommer som får opphold i 2007 og 2008, slik at vi får anledning til å studere overgangen fra asylmottaket og til etableringen i kommunene.

Datainnsamlingen

Gjennom samtaler med representanter for Byomfattende senter for enslige mindreårige flyktinger i Oslo (By-Mif) under planleggingen av prosjektet, ble det klart at vi ville være helt avhengige av et godt samarbeid med lokale myndigheter i gjennomføringen av undersøkelsen. Representanter fra kommunenes barnevern/flyktningtjeneste bistår UngKul på mange måter: Vi får informasjon om hvordan bo- og omsorgssituasjonen er organisert i den enkelte kommune, og innblikk i de erfaringer, tanker og perspektiver fagpersonalet som jobber tett med EM har. Dette gir oss et bakteppe til en dypere forståelse av resultatene av våre statistiske analyser, og det gir en pekepinn på hvilke temaer som er viktig å berøre når vi skal planlegge prosjektets fortsettelse.

Den viktigste innsatsen våre lokale samarbeidspartnere gjør for UngKul er imidlertid å orientere alle ungdommene og vergene deres om prosjektet, forklare dem hvorfor vi har satt i gang en slik undersøkelse, og hva det innebærer å delta. Det at denne informasjonen kommer fra personer som ungdommene kjenner godt og stoler på, er avgjørende for deres deltakelse. Dette ser vi blant annet ved at det er betraktelig færre deltakere blant ungdommer som ikke har kontakt med de lokale

hjelpe- og omsorgsinstitusjonene, og som UngKul må kontakte pr. brev for å informere om prosjektet og invitere til å være med.

De lokale samarbeidspartnerne er også behjelpelige med å finne egnede lokaler i kommunene hvor vi kan gjennomføre datainnsamlingen. Her samler vi ungdommene i grupper på ettermiddag-/kveldstid for å svare på spørreskjema. Det er vanligvis 1 forskningsassistent fra UngKul pr. 3 - 4 ungdommer, slik at de kan få den hjelpen de trenger når de skal fylle ut spørreskjemaet. Tolk er tilgjengelig ved behov. Dersom ungdommene har uttrykt ønske om at deres primærkontakter skal være til stede under datainnsamlingen, har disse stilt villig opp. Når spørreskjemaet er ferdig utfylt, ber vi ungdommene være med på et intervju som handler om hvordan de mestrer utfordringer de står overfor i hverdagen sin. Disse semi-strukturerte intervjuene er individuelle, og gjennomføres av UngKuls forskningsassistenter, som har fått spesiell opplæring i dette. Det blir lagt vekt på hvordan ungdommene har det her og nå.

Del I: Tre masteroppgaver: første rapportering

Våren 2007 ble det levert inn 3 masteroppgaver i psykologi basert på informasjon fra de 62 første EM-ungdommene som deltok i prosjektet, 49 gutter og 13 jenter. Den yngste av disse deltakerne var 12 år, og den eldste var 22. Det var 24 ungdommer fra Somalia, 11 fra Afghanistan, 14 fra Sri Lanka, og en fra Irak. De resterende 12 ungdommene representerte 8 andre land. De var mellom 9 og 18 år da de kom til Norge, og mer enn halvparten hadde bodd i Norge i mer enn tre år. Da vi møtte dem, bodde de fleste (25) på egen hybel. Ellers var det vanligst å bo i bofellesskap eller sammen med familie. Syv av ungdommene jobbet heltid, tre rapporterte at de var arbeidsledige og resten gikk på skole. Et stort flertall av ungdommene hadde opplevd krig på nært hold. Over halvparten opplyste at foreldrene deres enten var døde, eller at de ikke visste om de levde eller ei. 21 ungdommer fortalte at de hadde kontakt med foreldrene sine i utlandet, og mange hadde kontakt med familiemedlemmer (tante, onkel, kusine, fetter eller søsken) i Norge.

Mari Christoffersen (2007): "Hvis du snakker om det, forsvinner smerten".

En kvalitativ studie av hvordan enslige mindreårige asylsøkere mestrer problemene de opplever i sin tilpasning til det norske samfunnet.

Problemstillinger:

1. Hvilke problemer opplever enslige mindreårige fra Somalia i sitt daglige liv?
2. Hvilke mestringsstrategier bruker de for å håndtere disse spesifikke problemene?

Denne mastergradsoppgaven baserer seg på intervjuer med ti unge somaliske gutter mellom 17 og 20 år. Det er særlig tre typer problemer som EM-ungdommene trekker frem under intervjuene. Dette er problemer relatert til økonomi, diskriminering og savn av familie.

Konsekvensene av dårlig økonomi viser seg å være mange. En gutt forteller at han måtte slutte med den idretten han drev med fordi han ikke hadde råd til å være medlem av klubben lengre. En annen forteller at han ble fysisk syk av å tenke på pengemangelen, og at han ikke kunne være sammen med norsk ungdom fordi de ofte gjør aktiviteter som han ikke har råd til å være med på. Intervjudataene viser at økonomiske problemer er en kilde til mye bekymring blant disse EM-ungdommene, og at disse har konsekvenser for andre områder av livet deres enn det som gjelder de umiddelbare behov for mat og klær.

Selv om ikke ungdommene bruker ordene diskriminering eller rasisme direkte, så virker det som at de er bevisste på at de som somaliere er en del av en stigmatisert gruppe i Norge. De rapporterer at arbeidsgivere er kritiske til dem som somaliere og at dette er noe av grunnen til at de ikke får seg jobb. Andre forteller om at folk glaner, at de er blitt stengt ute fra sportslag eller at de gjentatte ganger er blitt tatt for å være narkotikalangere på gata. De fleste av EM-ungdommene som tar frem diskriminering som et problem de opplever i hverdagen, virker på en måte overrasket over dette fordi de ser sin egen bakgrunn som irrelevant i forhold til det å få seg en jobb. Mange uttrykker bekymring for fremtiden på grunn av slike fordommer. Funn fra andre undersøkelser har vist at blant ungdom med innvandrerbakgrunn, er det somaliske ungdommer som opplever mest diskriminering i Norge (Oppedal, Røysamb & Heyerdahl, 2005).

Flere av de ti ungdommene fortalte om både savn, lengsel etter å se familien sin igjen og bekymringer for familiens sikkerhet og levestandard. Noen av guttene har kontakt med familien

sin gjennom telefon og e-mail, men ikke alle vet noe om familien sin. Savn og bekymringer for familien er vanskelig å takle, og ungdommene forteller at det går utover både søvn og konsentrasjon på skolen.

EM-ungdommene i denne studien tok i bruk både aktive og passive mestringsstrategier. Passive mestringsstrategier som fortregning eller avsporing er ofte blitt sett på som en uheldig måte å takle problemer på. Derimot, kan det i tilfeller der individet ikke har kontroll over situasjonen, slik som å oppleve diskriminering, være en god måte å takle situasjonen på som ikke trenger å få negative følger for individet. For det meste syntes ungdommene å være svært aktive i sin mestring, de forsøkte å gjøre det beste ut av sin situasjon. At man aktivt forsøker å gjøre noe for å redusere eller løse problemene sine, har vist seg å være viktig for trivsel og psykisk helse (Connor-Smith m.fl., 2000). Det at ungdommene har et bredt repertoar av mestringsstrategier å spille på, kan være en grunn til at mange EM-ungdommer fungerer godt, til tross for sine mange belastninger i hverdagen.

Karoline B. Seglem (2007): Mellommenneskelige problemer og ressurser i forhold til psykisk helse blant bosatte enslige mindreårige asylsøkere

Problemstillinger

1. Hvor mye sosiale konflikter, sosial støtte og symptomer på depresjon opplever EM?
2. Er det en sammenheng mellom sosiale konflikter, sosial støtte og symptomer på depresjon?

Denne oppgaven har benyttet informasjon de 62 ungdommene har gitt gjennom spørreskjemaene. Spørsmål om hvilke sosiale konflikter ungdommene har, dreier seg om *bekymringer* for foreldre, søsken og annen familie i hjemlandet, samt *problemer, konflikter eller bekymringer* i forhold til venner i Norge. Spørsmål om ungdommene føler tilknytning til familie og venner, blir respektert, og får hjelp når de trenger det, er definert som sosial støtte. Psykiske plager kan gi seg uttrykk på mange forskjellige måter. Blant ungdom er atferdsproblemer og depresjon de hyppigst forekommende, men i denne studien ser vi kun på depresjon.

I denne gruppen EM var det en høy forekomst av symptomer på depresjon. Omtrent halvparten av ungdommene hadde så mye symptomer at vi må anta at det går ut over deres daglige aktiviteter. Som vanlig i denne aldersgruppen, hadde jentene mest psykiske plager.

På lik linje med tidligere forskning viser også resultatene fra denne undersøkelsen at negative faktorer i relasjoner til andre kan ha en sterk sammenheng med trivsel og psykisk helse. Blant EM-ungdommene var det særlig bekymringer for familie i hjemlandet som viste en sterk sammenheng med symptomer på depresjon. Et stort flertall av ungdommene rapporterte at de ofte hadde vært bekymret og urolige for familiemedlemmer i løpet av det siste året, og dette kan forklare noe av den høye forekomsten av depressive symptomer. Når det gjaldt problemer i *vennerelasjoner* så viste resultatene at jentene både rapporterte mer vennsrelaterte problemer og at dette hadde en mye sterkere sammenheng med symptomer på depresjon enn hos guttene, der slike problemer nesten ikke viste noen effekt. Det kan likevel tenkes at guttene får utslag på andre områder, som for eksempel mer utagerende oppførsel eller atferdsforstyrrelser.

Både guttene og jentene rapporterte god sosial støtte, både fra venner i Norge og særlig fra familie i hjemlandet. Det var en tendens til at ungdommer som hadde god støtte fra den ene nettverksgruppen, også hadde god støtte fra den andre. Vi kan spekulere på om dette skyldes at disse ungdommene har visse personlighetstrekk eller ferdigheter, som for eksempel sosial

kompetanse, som anses som en viktig faktor i å etablere nære relasjoner og utløse sosial støtte fra andre. Sosial støtte anses som en viktig ressurs, særlig i sårbare faser av livet. Men i denne gruppen viste det seg at sosial støtte fra venner hadde veldig liten sammenheng med symptomer på depresjon, både blant guttene og jentene. Når det gjaldt sosial støtte fra familie i hjemlandet derimot, så hadde dette særlig utslag hos jentene. Jo bedre sosial støtte de opplevde å ha fra familien, dess mindre symptomer på depresjon. For guttene var det nær sagt ingen sammenheng. Det kan derfor virke som at jentene er mye mer sårbare overfor kvaliteten av nære relasjoner, noe som er viktig å utforske i prosjektet videre særlig med hensyn til tiltak.

Denne masterstudien viser at bekymringer og konflikter i forholdet til andre mennesker er betydningsfulle stressfaktorer som virker negativt på EM-ungdommens mentale helse, i særdeleshet bekymringer for familiemedlemmer i hjemlandet. Men det kan se ut til at sosiale relasjoner og støtte fra venner og familie har forskjellig effekt på guttenes og jentenes psykiske helse. Dette kommer vi tilbake til senere i rapporten (Se kapittel om *Rekonstruksjon av sosiale nettverk*).

Hege Spaun (2007): Gjenoppbygging av sosiale nettverk: Betydningen av venner og familie for EM-ungdommens akkulturasjonsprosess

Problemstilling

1. Hvilken betydning har sosiale ferdigheter og sosialt nettverk for utvikling av kulturkompetanse?

Akkulturasjon er en prosess som innebærer at barn og unge tilegner seg kunnskaper og ferdigheter om kommunikasjon og sosiale samhandlingsformer i en kultur. Vi skiller mellom norsk og etnisk kulturkompetanse, for å understreke at disse er forskjellige, og for å vise at barn som vokser opp i flerkulturelle samfunn må lære seg begge deler. Kulturkompetanse kan bidra til at barna føler tilknytning til en kulturgruppe, og har muligheten til å lykkes innenfor denne. For EM er det viktig å kunne føle tilhørighet og lykkes innenfor den norske kulturen. Men det er også av stor betydning for ens identitet og livskvalitet at man føler tilknytning også til sin opprinnelseskultur.

Ungdommene besvarte mange spørsmål om hvor godt de behersker morsmål og norsk, hvor lett det er for dem å få venner blant ungdom fra egen kultur og blant de norske, og om de føler seg komfortable sammen med ungdom fra egen kultur og blant norsk ungdom. De som har gode språkkunnskaper og opplever at det er lett å delta i ulike aktiviteter sammen med medlemmer i en kulturgruppe, sies å ha mye kulturkompetanse.

Som forventet oppga EM-ungdommene at de hadde mer etnisk enn norsk kulturkompetanse. Selv om det bare var 13 jenter i denne delen av undersøkelsen, så vi tegn på kjønnsforskjeller, noe som bør utforskes nærmere etter hvert som flere EM deltar i prosjektet: Jentene hadde mer etnisk og mindre norsk kulturkompetanse enn guttene.

Jo lengre tid EM-ungdommene hadde vært i Norge, jo bedre behersket de det norske språket. Det var imidlertid ikke tilsvarende sammenheng mellom lengden på oppholdet i Norge og andre aspekter ved norsk kulturkompetanse. Det å ha grunnleggende gode sosiale ferdigheter (som for eksempel å kunne samarbeide, å ta initiativ til aktiviteter overfor jevnaldrende, å vise medfølelse og å kunne kontrollere sine egne følelser) var forbundet med bedre kulturkompetanse, både innenfor den etniske og den norske kulturen. Grunnen til dette er trolig at barn og unge som har gode sosiale ferdigheter lettere får venner.

EM-ungdom med mange etniske venner har mer etnisk kulturkompetanse, mens de med mange norske venner har mer norsk kulturkompetanse. Vi fant ikke tilsvarende sammenheng mellom familienettverkene og kulturkompetanse som vi gjorde med vennenettverkene: Ungdommer som sa at de hadde kontakt med familie i Norge eller i utlandet, hadde like mye etnisk kulturkompetanse som de som ikke hadde forbindelse med familien sin. Derimot hadde de ungdommene som opplevde god sosial støtte fra familien sin i utlandet mer norsk kulturkompetanse enn de som ikke hadde god familiestøtte. Dette er i kontrast til resultater fra innvandrerungdommer som bor sammen med familien, hvor vi ser at god støtte fra familien bidrar til bedre etnisk kulturkompetanse (Oppedal, Røysamb & Sam, 2004). Denne forskjellen kan skyldes at mange innvandrerforeldre som bor sammen med barna sine i Norge er opptatt av at barna skal ivareta sin opprinnelige kultur. EM-ungdommer derimot har ofte blitt oppfordret av familien sin til å flykte til et annet land for å komme seg unna krig, konflikter eller annen nød. For foreldrene i utlandet blir det derfor viktig å oppmuntre barna til å tilpasse seg den norske kulturen slik at de skal kunne lykkes i Norge.

Del II: Mer om psykisk helse og sosiale relasjoner

I denne delen går vi nærmere inn på noen av de problemstillingene som ble belyst i masteroppgavene, og gir en grundigere presentasjon av resultater som gjelder ungdommenes nettverk og psykiske helse basert på informasjon fra et større antall EM. Jo flere informanter vi har, jo mer kan vi stole på at resultatene våre gjenspeiler viktige tendenser i EM-ungdommenes psykososiale tilpasning, og jo mer nytte kan vi ha av undersøkelsen. Dette er bakgrunnen for at vi ønsker å rekruttere så mange ungdommer som mulig til UngKul, og for de utvidelsene i målgruppen som vi har foretatt.

Bakgrunnsinformasjon om informantene

Alder og nasjonalitet

Den resterende del av rapporten inkluderer informasjon fra 80 nye ungdommer, i tillegg til de første 62, til sammen 142 ungdommer som vi var i kontakt med fram til 1.9.2007. Av disse er 111 (78 %) gutter, og 31 er jenter, og de kommer fra 16 kommuner fra hele Norge, men med hovedvekt på Øst- og Sør-Norge. I følge opplysningene fra UDI, er omtrent 68 % av målgruppen vår gutter, så foreløpig er det en overrepresentasjon av gutter i utvalget vårt. Ungdommene var mellom 11 og 25 år da vi møtte dem, med en gjennomsnittsalder på 18.2. De aller fleste gikk på skole, men 23 ungdommer jobbet heltid. To av ungdommene gikk verken på skole eller hadde jobb. Den yngste var 8 år og den eldste 18 da de ankom Norge, i gjennomsnitt var de 14.5 år.

Av tabell 1 går det fram at de fleste ungdommene kommer fra Somalia og Afghanistan. Det er foreløpig få deltakere fra Irak, noe som først og fremst skyldes av vi enda ikke har vært i de kommunene som bosetter EM derfra. Gruppen ”andre land” utgjør 14 ulike nasjoner, og representerer for det meste regimer med store interne konflikter, der voldelige overgrep mot befolkningen er dagligdagse, som for eksempel Kongo, Burma og Burundi.

Tabell 1. Landbakgrunn til informantene

Land	Antall	Prosent
Somalia	40	28 %
Afghanistan	38	27 %
Irak	6	4 %
Sri Lanka	27	19 %
Andre land	31	22 %

Erfaringer før avreisen

De aller fleste enslige mindreårige asylsøkere kommer fra land med krig eller interne konflikter. Det er derfor ikke overraskende at 107 av ungdommene i vårt utvalg svarer ”ja” på at de har opplevd krig på nært hold. Krigen har mange konsekvenser, og den yngste EM i vår gruppe var 3 år da vedkommende reiste fra hjemlandet sitt, den eldste var 17. Vi har ikke informasjon om hvordan barna kom hit, men i gjennomsnitt tok det dem 1.6 år fra de forlot foreldrene til de ankom Norge. Seksten ungdommer hadde vært på reise i 5 år eller mer før de ankom Norge, og én av informantene opplyste at det gikk 13 år fra vedkommende dro hjemmefra, til ankomst i Norge.

Bare 20 av barna oppga å ha bodd sammen med begge foreldrene før de dro, og mange informerte at foreldrene ikke var i live. Av tabell 2 ser vi at fjorten barn oppgir at både mor og far er døde, mens 22 ikke vet om de lever eller ikke.

Tabell 2. Antall barn som oppgir at de har foreldre som lever

		Far		
		Lever	Lever ikke	Vet ikke
Mor	Lever	34	23	9
	Lever ikke	4	14	8
	Vet ikke	0	9	22

Bosituasjonen i kommunene

Av de ungdommene som deltar i UngKul, oppga 60 % at de bodde enten i bofellesskap eller sammen med familie, mens 33 % sa at de bodde alene på hybel. Familie fra hjemlandet betyr som regel at ungdommene bor med eldre søsken, tante eller onkel. Av en rapport til Barne- og likestillingsdepartementet over alle EM i Norge (ECON, 2007), framgår det at de fleste ungdommene bor alene (44 %), mens bokollektiv og familie plassering ble brukt i cirka 40 % av tilfellene. Det at relativt flere av ”våre” ungdommer har bosituasjoner med en eller annen form for tilsyn, henger nok sammen med at barnevernet er en viktig samarbeidspartner i rekrutteringen av deltakere til prosjektet, noe som blant annet medfører at gjennomsnittsalderen blant de som deltar i UngKul er noe lavere enn i EM-gruppen generelt.

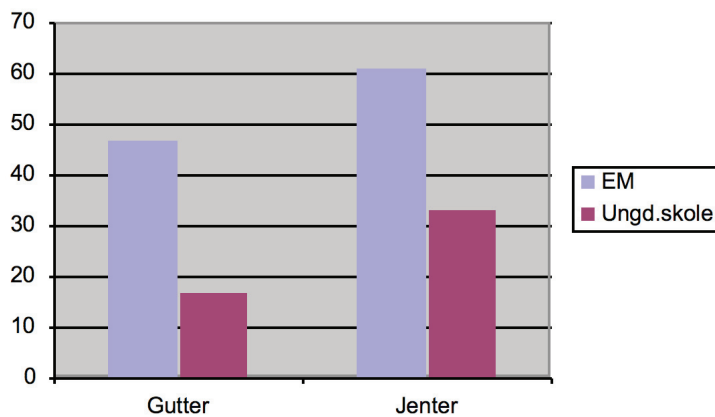
Psykisk helse

Depresjon

Depresjon måles med 20 spørsmål der ungdommene krysser av for hvor ofte de i løpet av den siste måneden har opplevd ulike symptomer. Personer som ikke har hatt noen av symptomene får en skåre på 0, mens har man hatt alle 20 symptomene mesteparten av tiden, blir skåren på 60. Ungdommer som oppnår en symptomskåre over 17 regnes for å være så plaget av depressive symptomer at det går ut over aktivitetene deres i hverdagen.

I denne gruppen av EM var den gjennomsnittlige symptomskåren 19, altså noe over den kliniske grenseverdien (17). Til sammenlikning fant vi i en annen del av UngKul-undersøkelsen at elever med innvandrerbakgrunn i ungdomsskolen, en såkalt ”lavrisikogruppe” (som har emigrert og bor sammen med foreldrene sine), hadde et gjennomsnitt på 14, m.a.o. godt under grenseverdien. I begge gruppene hadde jentene betraktelig mer symptomer enn guttene. EM-guttene hadde en gjennomsnittlig symptomskåre på 17, mot 12 blant ungdomsskoleelevene, mens EM-jentene hadde et gjennomsnitt på 23, mot 16 blant jentene i ungdomsskolen.

I Figur 1 viser vi hvor stor prosentandel i de ulike gruppene som hadde en skåre som var høyere enn 17. Blant ”lavrisiko” guttene i ungdomsskolen var denne prosentandelen 17, mot 47 % blant EM-guttene. De tilsvarende tallene blant jentene var 33 og 61 %. Vi minner om at det foreløpig bare er 31 EM-jenter som deltar i UngKul, og at vi derfor må være varsomme med å tolke den relativt høye forekomsten av psykiske plager blant dem før vi har informasjon fra mange flere.

Figur 1. Prosentandel EM-ungdommer og elever i ungdomsskolen som har en skåre over 17 på depresjonsskalaen

I ungdomsårene regner man totalt at mellom 15 – 35 % har så mye psykiske plager at det går ut over aktivitetene i hverdagen. Det er vanlig at unge jenter har mer depressive plager enn guttene i samme alder, og omvendt, at guttene har mer atferdsproblemer enn jentene. I forbindelse med puberteten skjer det en økning i depresjon blant jentene, som fortsetter gjennom ungdomsårene. Blant guttene reduseres forekomsten av depresjon, mens det blir en økning i atferdsproblemer. Vi ser at disse kjønnsforskjellene også synes å være til stede blant EM ungdommene. Vi ser også at EM-ungdommene har mer depressive plager enn det man vanligvis finner blant ungdom.

I tillegg til forskjeller mellom gutter og jenter, fant vi også forskjeller i symptomnivå mellom deltakerne, avhengig av hvilket land de var fra: EM fra Somalia rapporterte betydelig mindre depressive plager enn ungdommer fra Afghanistan, Sri Lanka og Irak. Dette er spesielt interessant, fordi vi i studier blant innvandrerungdom i ”lavrisiko-gruppen” finner tilsvarende forskjeller: Også i disse finner vi at ungdom med opprinnelse fra Somalia oppgir lite psykiske plager (Oppedal, Røysamb & Heyerdahl, 2005).

Selv om EM-ungdommene som forventet hadde mer psykiske plager enn ungdom med innvandrerbakgrunn i ”lavrisiko-gruppen”, er det likevel verdt å merke seg at rundt halvparten hadde symptomer under den kliniske grenseverdien. Det blir spennende i framtiden å lære mer om utviklingen både til de ungdommene som har mye psykiske plager, og om de som har lite. Symptomer på depresjon og andre psykiske plager vil vi komme tilbake til også i senere rapporter fra prosjektet.

Post-traumatisk stress

Som sagt i innledningen til denne delen av rapporten, så hadde 107 (75 %) av deltakerne opplevd krig på nært hold. Det var flest ungdommer fra Afghanistan som hadde egne krigsopplevelser, hele 87 % av dem svarte bekreftende på dette spørsmålet, og færrest av EM som var fra ”andre land” – men det var likevel hele 65 % også i denne gruppen som oppga at de hadde opplevd krig på nært hold. Krigsopplevelsene setter sitt preg på ungdommene på ulike måter, noe som kommer til uttrykk gjennom ulike post-traumatiske symptomer: Av de 18 ungdommene som rapporterte at de selv ble skadet i krigshandlingene, oppga 12 at de fremdeles har kroppslige skader etter det som skjedde. Seksti ungdommer sier at de fremdeles har plagsomme minner knyttet til krigsopplevelsene, og 49 har drømmer eller mareritt om dem. Bortimot halvparten av de

ungdommene som selv hadde opplevd krig, hadde tre eller flere slike post-traumatiske symptomer. Det å ha opplevd krig var ikke i seg selv forbundet med en økt forekomst av depresjon, men det var en jevn stigning i depressive plager i forhold til hvor mange post-traumatiske symptomer ungdommene rapporterte. EM som rapporterte at de hadde én av de post-traumatiske erfaringene, hadde en gjennomsnittsskåre på depressive plager på 20.8. De som hadde tre eller flere traumesymptomer hadde en depresjonsskåre på 23.8. Traumatiske stressplager som er resultat av krigsopplevelser, er antakeligvis noe av grunnen til at EM-ungdommer har såpass høy forekomst av depresjon.

Rekonstruksjon av sosiale nettverk

Et av hovedtemaene som går igjen i våre samtaler med EM-ungdommene, er deres opplevelse av ensomhet. I spørreskjemaet har 75 % av ungdommene krysset av på at de ofte føler seg ensomme. Tatt i betraktning at brudd på relasjoner og tap av nære tilknytningspersoner er et fellestrekk ved de ensliges situasjon, synes ikke dette så merkelig. Når ungdommene har fått innvilget sine asylsøknader, er det slutten på lange måneder med usikkerhet og spenning. Vel plassert i sine respektive bostedskommuner, begynner en ny fase i livene deres, selv om fremtiden nok for mange fremdeles føles utrygg. En av de viktigste oppgavene EM-ungdommene står overfor i denne fasen, er å rekonstruere sine sosiale nettverk. Dette innebærer å reetablere kontakt både med familie og venner i hjemlandet (eller andre utland), og for de som har det, med familie i Norge. Denne prosessen omfatter også etablering av nye nettverk på bostedet: på skolen eller arbeidet, blant venner, i nabolaget og i hjelpeapparatet. En trygg og stabil tilknytning til ulike sosiale nettverk, og en opplevelse av at man kan få støtte fra familie, venner og andre personer som står en nær, er kanskje den viktigste ressursen for å overkomme og forebygge psykiske plager (Cobb, 1976).

Vi har delt dette kapittelet i tre. Først presenterer vi resultater som gjelder ungdommenes kontakt med familie i utlandet og i Norge. Deretter beskriver vi nabolag- og vennerelasjonene, og forholdet til det profesjonelle hjelpe- og omsorgsapparatet. Videre gjengir vi funn om hvilke konflikter ungdommene opplever i forhold til nettverkene sine. I neste kapittel viser vi hvordan sammenhengen er mellom disse ressursene og konfliktene som er nedfelt i de sosiale relasjonene og ungdommenes psykiske helse.

Kontakt med familie

Har du familie i Norge som du har kontakt med?

Har du kontakt med familiemedlemmer som ikke bor i Norge?

Av de 142 ungdommene som denne rapporten baserer seg på, rapporterer i alt 98 at de har kontakt med familie, enten i Norge eller i utlandet, 30 har kun kontakt med familie i utlandet, mens 19 kun har forbindelse med familie i Norge. Tretti-to ungdommer oppgir at de ikke har noen forbindelser med familie.

Mange EM-ungdommer har familie i Norge, som de bor sammen med, eller på andre måter har kontakt med. Av 66 informanter som oppgir at de har familie i Norge, har 5 kontakt med mor, og 1 har også kontakt med far. Dette er antakeligvis familier som har fått beskyttelse basert på familiegjenforeningsprogrammer. Det vanligste er imidlertid at EM-ungdommene har kontakt med søsken, eller tante / onkel. Tjue-ni ungdommer oppgir at de har kontakt med søsken i Norge, og 33, dvs. halvparten, har kontakt med tante eller onkel.

Drøyt halvparten av våre informanter har kontakt med familie i utlandet. Av de 79 ungdommene som oppgir at de har slik kontakt, har 40 kontakt med mor, og 17 har kontakt både med mor og far. Det er også vanlig å ha kontakt med andre familiemedlemmer, fortrinnsvis søsken (43) onkel /

tante (33) og søskenbarn (18). Det er minst vanlig å ha kontakt med besteforeldre, bare 12 ungdommer oppgir dette. Av ungdommene som informerer om forbindelse med familie i utlandet, har 6 kontakt sjeldnere enn en gang i året, mens 4 sier de er i kontakt hver dag. Det vanligste er å være i kontakt med hverandre på månedlig basis, noe som gjelder for 32 av informantene, mens 25 oppgir å ha forbindelse med familien sin noen få ganger i året.

Det er noen forskjeller mellom nasjonalgruppene når det gjelder kontakt med familie i Norge: At bare 32 % av ungdommene som tilhører gruppen ”andre land” har kontakt med familien sin i Norge, er naturlig. De kommer alle fra land som ikke sender mange flyktninger eller andre innvandrere til Norge. Mens 63 % av tamilene har kontakt med familie i Norge, gjelder dette for 55 % av somalierne og 42 % av afghanerne. Disse er blant de største nasjonalgruppene av innvandrere i Norge.

De tallene som er presentert i avsnittet ovenfor, sier ingenting om kvaliteten i kontakten. Hvor sterk tilhørighet føler ungdommene til familien i utlandet? Opplever de at blir tatt på alvor, og kan de regne med familien når de trenger hjelp? Slike egenskaper ved mellommenneskelige relasjoner betegnes gjerne som sosial støtte. Det er kvaliteten på samspillet i de ulike nettverkene som har betydning for vår psykiske helse mer enn størrelsen på nettverket og hyppigheten i kontakt (Sarason, Sarason & Pierce, 1990).

Våre informanter har svart på hvor enige de er i 5 utsagn som gjelder sosial støtte fra familien i utlandet (helt uenig, delvis uenig, delvis enig, helt enig). I tabell 3 viser vi prosentandel jenter og gutter som sier at de er helt eller delvis enige i de ulike påstandene.

Tabell 3. Opplevd sosial støtte fra familien blant EM som har kontakt med familie i utlandet: Prosentandel som er enige i spørsmålene

	Gutter %	Jenter %
Jeg føler meg knyttet til familien min	85	81
Jeg blir tatt på alvor i familien min	85	81
Familien min hører på meningene mine	87	75
Jeg betyr mye for familien min	95	81
Jeg kan regne med familien min når jeg trenger hjelp	78	88

Familiebåndene synes å være sterke på tvers av landegrensene. De aller fleste ungdommene som sier at de har kontakt med familien sin i utlandet, oppgir at de føler seg knyttet til familien sin, og at de kan regne med familien dersom de trenger hjelp. Det er ikke store forskjeller mellom jentene og guttene i opplevelse av å bli støttet av familien. Mens guttene i noe større grad oppgir at familien legger vekt på meningene deres, sier relativt flere jenter at familien deres stiller opp når de trenger hjelp. Det skal bli spennende å se om disse forskjellene er de samme når vi får flere jenter blant deltakerne våre.

Ungdommer som ikke hadde kontakt med familien sin i utlandet, opplever betydelig mindre familiestøtte (Tabell 4).

Tabell 4. Opplevd sosial støtte fra familien blant EM som ikke har kontakt med familie i utlandet: Prosentandel som er enige i spørsmålene

	Gutter	Jenter
	%	%
Jeg føler meg knyttet til familien min	63	55
Jeg blir tatt på alvor i familien min	69	44
Familien min hører på meningene mine	66	63
Jeg betyr mye for familien min	83	71
Jeg kan regne med familien min når jeg trenger hjelp	57	33

Det er tydeligvis vanskeligere å holde fast på tilhørighet til familien når man ikke har mulighet til å opprettholde kontakt, noe som best reflekteres i mulighetene til å få hjelp dersom det skulle være behov. Bare en liten andel av ungdommene som ikke har forbindelse med familien opplever at den vil bistå dem hvis de skulle trenge det. Men det er likevel interessant at i overkant av halvparten av EM som ikke har forbindelse med familien sin i utlandet, rapporterer god familiestøtte. Og et stort flertall opplever at de betyr mye for familien sin, til tross for den mangelfulle kontakten. Det at ungdommene opplever så sterk tilhørighet til familien, kan henge sammen med at de idylliserer forholdet til dem – som ofte skjer når mennesker er langt fra hverandre. Det kan også være en konsekvens av kollektivistiske familieverdier som er typiske for mange ikke-vestlige kulturer. Det finnes studier som viser at ungdommer fra kollektivistiske kulturer opplever mer sosial støtte fra både familie og venner, enn ungdommer fra vestlige kulturer som legger større vekt på individualistiske verdier (Triandis m.fl. 1985).

Nabolag og venner

- *Føler du at du hører til der du bor nå?*
- *Hvor mange familier i nabolaget kjenner du så godt at du besøker dem av og til?*
- *Hvor mange barn / ungdommer fra nabolaget stopper du og tar en prat med hvis du møter dem tilfeldig?*

Vi har spurt ungdommene om deres tilhørighet i lokalmiljøet, og forholdet til familier i nabolaget. Drøyt halvparten av ungdommene svarer at de som oftest eller alltid føler at de hører til der de bor nå, og alle kjenner enten barn eller voksne i nærmiljøet. 75 av deltakerne oppgir at de kjenner én eller flere familier i nabolaget så godt at de besøker dem av og til, mens 94 kjenner en eller flere barn/ungdommer i nabolaget så godt at de stopper og tar en prat med dem hvis de møtes tilfeldig. Det er ikke forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder nabolaget. Denne informasjonen var en positiv overraskelse for oss i UngKul, fordi det viser at det i de fleste kommunene finnes familier som er villige til å bistå ungdommene. Hvorvidt disse er av etnisk norsk eller utenlandsk opprinnelse, vet vi imidlertid ikke.

EM-ungdommene, uansett hvilket land de kommer fra selv, synes å ha mange venner, både fra egen kultur, blant etnisk norske og blant ungdommer fra andre kulturer (Tabell 5). Totalt sett har ungdommene flest venner fra egen kultur, men det er variasjoner mellom ulike nasjonalgrupper. Ungdom fra Afghanistan, Somalia og Sri Lanka, har flere venner fra eget land enn EM fra Irak. Vi antar at dette henger sammen med at det foreløpig er få irakiske deltakere i undersøkelsen, og at vi enda ikke har vært i de kommunene som bosetter mange irakere.

Det er ikke forskjeller mellom nasjonalgruppene når det gjelder hvor mange venner de har fra Norge eller andre land. Det ser altså ut til at EM-ungdommene tilhører et stort og internasjonalt ungdomsmiljø.

Tabell 5 . Antall og prosentandel EM-gutter og -jenter som har to eller flere venner

	Gutter	Jenter
Norske venner	77 78%	21 72 %
Venner fra egen kultur	86 86 %	24 79 %
Venner fra andre kulturer	77 76 %	19 63 %

Jentene har kanskje noe færre venner enn guttene, men denne forskjellen er ubetydelig. Den eneste av ungdommene som sier at de ikke har noen venner, verken fra egen eller andre kulturer, er en jente. Hun har heller ingen voksenpersoner i Norge som står henne nær. Selv om hun har kontakt med familien sin i utlandet, er det forståelig at hun ofte føler seg ensom.

Hjelpeapparatet

For de enslige mindreårige ungdommene er ikke det offentlige hjelpeapparatet bare en instans som foretar vedtak som gjelder deres bosituasjon og økonomi, eller bistår dem når de psykiske plagene blir for store til å hankes med. Ansatte i bokollektivene, på Barnevernkontoret eller i Flyktningtjenesten er ofte viktige omsorgspersoner som også er ungdommenes nærmeste fortrolige. De hjelper med lekser, diskuterer skolegang og kommer med nyttige råd som angår andre sider av hverdagen deres, og er til stede når tilværelsen blir vanskelig å håndtere.

På spørsmål om de har voksenpersoner i Norge som står dem nær og som de kan betro seg til, oppgir 111 av ungdommene at de har en eller flere slike kontakter. Tjue-fire svarer at de ikke har noen fortrolige voksenkontakter i Norge. Det er ikke forskjeller mellom jenter og gutter. Femti-fire av de som har nære voksenpersoner i Norge, oppgir at dette er en person i hjelpeapparatet, mens 47 ungdommer oppgir et familiemedlem som deres nærmeste voksne. En liten minoritet, d.v.s. 15 personer ser sin fortrolige voksenkontakt noen få ganger i året, mens 20 av ungdommene i denne gruppen har kontakt en gang i uka eller oftere.

Konflikter og belastninger knyttet til nettverkene

Som sagt: sosiale relasjoner er ikke bare til behag. De er også kilder til bekymringer og konflikter som kan være tunge å bære for ungdommer. Seglem sin masteroppgave, som er referert over, viste at over halvparten av de 62 EM i hennes studie oppga at de hadde vært bekymret og urolige for familiemedlemmer i løpet av det siste året. Hun fant også at jo mer bekymringer ungdommene hadde, jo mer symptomer på depresjon rapporterte de. De følgende resultatene gjelder altså stress knyttet til nettverkene. Vi skiller mellom bekymringer som gjelder familie og venner, og konflikter med familie og venner.

Av Tabell 6 kan vi se at mange EM-ungdommer bekymrer seg mye, først og fremst for familien sin. Hele 77 % av jentene og 63 % av guttene sier at de i løpet av det siste året har vært urolige for ting som skjer i hjemlandet. I overkant av halvparten er også veldig bekymret for søsken eller foreldre som er i vanskeligheter. Til sammenlikning kan vi nevne at resultatene i den tidligere

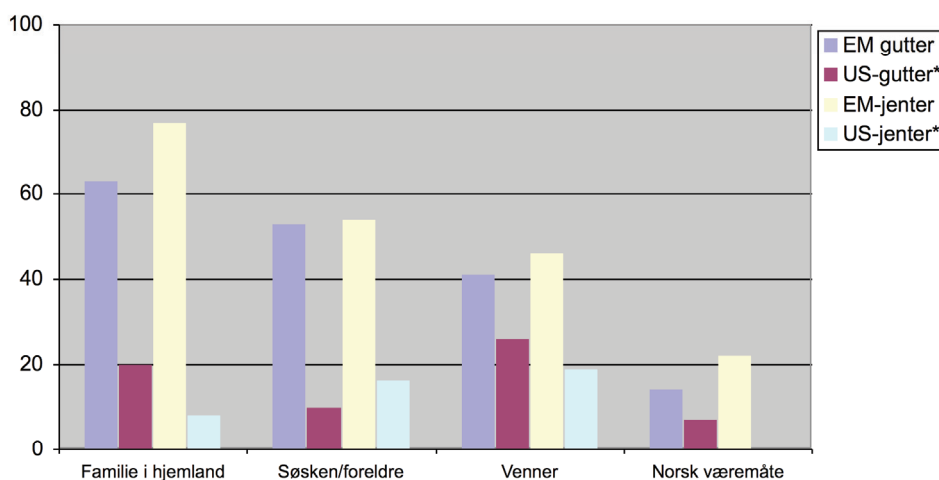
omtalte "lavrisikogruppen" med ungdomsskoleelever, svarte 20 % av guttene og 8 % av jentene at de ofte var bekymret for familie i hjemlandet (Figur 2). Videre sa 10 % av guttene og 16 % av jentene at de var bekymret fordi foreldrene eller søsknene var i alvorlige vanskeligheter. Vi vet dessverre ikke noe om hva disse bekymringene bunner i, men vi kan jo gjette når det gjelder EM at de i hvert fall til dels kan være knyttet til helsesituasjon, økonomiske forhold, eller sikkerhets-situasjonen deres. Hvorvidt dette er tilfellet også i lavrisikogruppen er det vanskelig å si noe om.

Nesten like mange av ungdommene oppgir også at de ofte er bekymret for vennene sine. Igjen så vet vi ikke hva disse bekymringene går ut på, og om det gjelder venner i Norge eller i utlandet. I lavrisikogruppen er de tilsvarende tallene 26 % og 19 % blant henholdsvis jenter og gutter (Figur 2), og heller ikke her har vi informasjon om det gjelder venner i Norge eller i opprinnelseslandet, og hva slags type vanskeligheter det er snakk om.

Tabell 6. Andel EM-gutter og -jenter som oppgir at de ofte i løpet av det siste året har vært bekymret

	Totalt %	Gutter %	Jenter %
Du har vært urolig for familiemedlemmer i hjemlandet ditt	66	63	77
Bekymringer fordi en av mine søsken eller foreldre er i alvorlige vanskeligheter	53	53	54
Bekymringer fordi en av mine venner er i alvorlige vanskeligheter	43	41	46
Du følte deg ukomfortabel med norske venner fordi du ikke visste hvordan du skulle oppføre deg	16	14	22

Når man skal tilpasse seg en ny kultur, kan det ta tid før man lærer hvilke regler som gjelder om atferd og samhandling. Denne mangelen på kulturkompetanse kan medføre frustrasjoner, og vi ser at 14 % av guttene og 22 % av jentene sier at de ofte har følt seg ukomfortable sammen med norske venner, fordi de ikke visste hvordan de skulle oppføre seg (Tabell 6). Ingen av jentene i lavrisikogruppen, og bare 7 % av guttene oppga at de hadde denne type belastninger (Figur 2). Vi vet ikke om disse forskjellene skyldes at "lavrisikogruppen" hadde bodd i Norge mye lengre enn EM-ungdommene, eller om det er andre forhold som ligger bak forskjellene.

Merk: US-gutter: ungdomsskolegutter; US-jenter: Ungdomskolejenter

Figur 2. Prosentandel blant enslige mindreårige gutter og jenter og blant ungdomsskolegutter og -jenter som bekymrer seg mye om personer i nettverkene sine.

EM-ungdommene opplever betraktelig mindre konflikter enn bekymringer i de ulike nettverkene sine. Men det er interessant at jentene krangler mer enn guttene med voksne de bor sammen med, hele 20 % av jentene mot 7 % av guttene opplever denne type konflikter ofte (Tabell 7). Her er det ikke så store forskjeller mellom EM og lavrisikogruppen hvor 11 % av lavrisiko-jentene og 6 % av guttene oppga at de veldig ofte krangler med mor. Konflikter mellom voksne og barna deres angående barnas klesdrakt, er et vanlig fenomen i ungdomsårene. I mange innvandrergupper er det store motsetninger mellom den kleskoden som tradisjonen eller religionen tilsier, og ungdomsmotene, noe som kan føre til ytterligere motsetninger ikke bare mellom generasjonene, men også for eksempel ungdommene seg i mellom. Blant de enslige mindreårige ungdommene ser det ut til å være store kjønnsforskjeller også i dette spørsmålet, ettersom 20 % av jentene og 7 % av guttene rapporterer at de ofte har blitt kritisert av folk fra hjemlandet fordi de ikke kler seg passende (Tabell 7). Vi finner ikke tilsvarende kjønnsforskjeller i lavrisikogruppen, der 5 % av guttene og 4 % av jentene oppgir slike konflikter.

Når det gjelder krangler og uvennskap med venner, er det også likheter mellom EM og lavrisikogruppen. Tolv prosent av EM sammenliknet med 15 % i lavrisikogruppen oppgir at de ofte har blitt uvenner med noen, mens henholdsvis 7 og 8 % har kranglet med vennene sine (Se Tabell 7 for funn som gjelder EM).

Tabell 7. Andel EM-gutter og -jenter som oppgir at de mange ganger eller svært ofte har hatt konflikter med familie eller venner

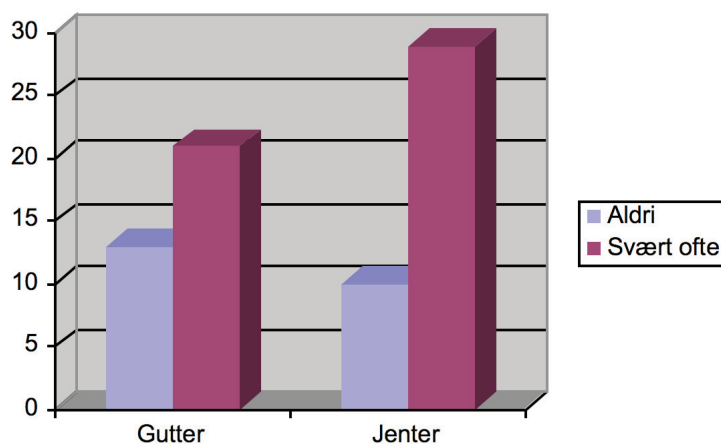
	Totalt %	Gutter %	Jenter %
Krangler eller konflikter med en voksen jeg bor sammen med	12	7	20
Krangler eller problemer i forhold til venner	7	7	8
Jeg er blitt uvenner med noen jeg pleide å være sammen med	12	11	15
Du har blitt kritisert av folk fra hjemlandet ditt fordi du ikke kler deg passende	12	8	20

Sosiale nettverk og psykisk helse

Ettersom informasjonen som denne rapporten er basert på er tverrsnittsdata, kan vi vise hvilke sammenhenger som finnes mellom fenomener som for eksempel psykiske plager og ensomhet. Vi kan imidlertid ikke trekke konklusjoner om hvorvidt ensomhet er årsak til psykiske plager, eller om det at man har psykiske plager fører til at man føler seg mer ensom. Vi kan heller ikke finne ut om en tredje bakenforliggende faktor, som for eksempel personlighetstrekk, kan forårsake både psykiske problemer og ensomhet. For å kunne studere årsak og virkning, må vi følge de samme informantene over lengre tid, og samle informasjon på flere tidspunkter.

Ikke overraskende finner vi en veldig sterk sammenheng mellom ensomhet og symptomer på depresjon blant EM-ungdommene. Det er vanlig at mennesker som er deprimerte, føler seg ensomme, og langvarig ensomhetsfølelse er gjerne et symptom på en depresjon. Ungdommer som bekymrer seg mye om foreldrenes og søsknenes situasjon, har også mer psykiske plager enn de som ikke bekymrer seg så mye. Dette er illustrert i Figur 3. Gutter som aldri bekymrer seg hadde gjennomsnittelig 13 i skåre på depresjonsskalaen. De som bekymret seg ofte hadde 21 i snitt, dvs. godt over den kliniske grenseverdien på 17. Den samme tendensen finner vi hos jentene, men vi minner om at det foreløpig lave antallet kvinnelige deltakere, gjør at vi må være litt mer forsiktige med å fortolke den absolutte verdien av disse tallene. På bakgrunn av disse tallene, blir et viktig

spørsmål om EM som bekymrer seg mye for familien, føler seg mer ensomme og alene med problemene sine, og derfor blir mer deprimerte.

Figur 3. Gjennomsnitt i psykiske plager hos ungdommer som aldri bekymrer seg om at foreldrene og søsknene er i vanskeligheter, sammenliknet med de som bekymrer seg ofte.

Det er ikke bare bekymringer for familien i utlandet som har sammenheng med dårlig psykisk helse hos EM. Uoverensstemmelser med deres landsmenn her i Norge, enten det er krangler med voksne de bor sammen med, eller det er kritikk fra andre folk fra hjemlandet på grunn av klesdrakt eller annet, er også forbundet med nedsatt psykisk helse.

Når vi studerer sammenhengen mellom det å ha familie som man har kontakt med og symptomer på depresjon, finner vi at de ungdommene som har kontakt med familie i Norge vanligvis har mindre psykiske plager enn andre ungdommer, - både de som har kontakt med familie i utlandet, og de som ikke har kontakt med familie i det hele tatt. De følte seg også mye mindre ensomme enn ungdommer som ikke har kontakt med familie i Norge. Vi finner derimot ingen sammenheng mellom verken ensomhetsfølelse eller psykiske plager, og det å ha kontakt med familie i *utlandet*. Som alle andre ungdommer, kan EM-ungdommer ha konflikter med familien sin. Men i det store og hele synes det å være bra for den psykiske helsen at de har familie her i landet som de har forbindelse med.

Det er viktige forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder hvilke faktorer i det sosiale miljøet som henger sammen med psykisk helse og depressive plager. Jentenes helse er først og fremst påvirket av forhold i familien, mens vennene og nettverkene, særlig de etniske vennene, synes å være av stor betydning for guttene. Jenter som opplever god sosial støtte fra familien sin i utlandet har mindre psykiske plager enn de jentene som ikke opplever slik støtte. Hos guttene finner vi imidlertid ingen slik sammenheng. Derimot rapporterer de guttene som har god støtte fra vennene sine i Norge mindre psykiske plager enn gutter som har dårligere støtte. Blant jentene er det ikke noen forbindelse mellom støtte fra vennene og psykisk helse. Også andre studier har vist at det er forskjeller mellom jenter og gutter når det gjelder hvilke sosiale nettverk som er av størst betydning for ungdommers psykiske helse (Oppedal & Røysamb, 2004; Oppedal & Røysamb, 2007). Vi antar at dette kan forklares ved ulike kjønnsrolleforventninger, men vi trenger mer forskning for å forstå hvordan forskjeller i kjønnsroller påvirker EM-ungdommenes nære relasjoner.

Oppsummering

Resultatene som er presentert i denne rapporten, gir et bilde av EM-ungdommenes hverdag etter at de er blitt bosatt rundt omkring i Norge. Informasjonen fra ungdommene tyder på at de er dyktige til å rekonstruere sine nettverk, både når det gjelder å gjenoppta kontakten med familien i utlandet, og å etablere nye relasjoner både blant voksne og barn i Norge. De synes å føle tilhørighet til lokalmiljøet hvor de bor, og vennekretsen deres er flerkulturell. Det virker å være god kvalitet på kontakten i nettverkene, og ungdommene forteller om god støtte både fra familie i utlandet og fra venner. Til tross for deres tilhørighet i forskjellige sosiale nettverk, sliter flertallet av EM-ungdommene med en følelse av ensomhet. Gjennom oppfølgingsundersøkelsene våre vil vi få kunnskap om ensomheten avtar med årene, eller om den vedvarer med samme intensitet. I tillegg til ressursene ungdommene har gjennom sine nettverk i form av sosial støtte, opplever EM-ungdommene også store belastninger knyttet til sine nettverk. I særdeleshet forteller de om mange bekymringer for familie og venner i utlandet som er i vanskeligheter. Om enn i noe mindre grad, så er det også bekymringer knyttet til tilpasningen til det norske samfunnet, og mange er frustrert over at de ikke forstår den norske væremåten når de er sammen med norske venner. Det er store forskjeller mellom EM og innvandrerungdom som vokser opp i en vanlig familiesituasjon når det gjelder byrden av *bekymringer* knyttet til sosiale relasjoner. Derimot er de to gruppene temmelig like når det gjelder *konflikter* i nettverkene.

Selv om det ikke er så store forskjeller mellom jenter og gutter når det gjelder hvor mange venner EM-ungdommene har, eller hvor mange som har kontakt med familie i Norge og utlandet, er det forskjeller i hvilken betydning de ulike nettverkene har for ungdommenes psykiske helse. Mens familien i utlandet synes å være en viktig kilde til psykisk helse blant jentene, er det vennenettverkene som først og fremst har betydning for guttenes helse.

Vi kan foreløpig bare spekulere i hva som ligger bak disse kjønnsforskjellene i sammenhengen mellom nære relasjoner og ungdommenes psykiske helse.

Referanser

- Cassidy, J. & Shaver, P. R. (1999). Handbook of attachment. Theory, research, and clinical applications. The Guilford Press, New York, NY
- Cauce, A.M., Reid, m., Landesman, S., & Gonzales, N. (1990). Social support in young children: Measurement, structure, and behavioral impact. I B.R. Sarason, I. G. Sarason & G. R. Pierce (Red). Social support. An interactional view. John Wiley & Sons, New York, NY
- Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine* 38, 300-314.
- Christoffersen, M. (2007). "But if you tell somebody, the hurt disappears"- a qualitative study of how unaccompanied refugee minors cope with their problems during adaptation in Norway. Avhandling levert til masterprogrammet i psykologi, Universitetet i Oslo .
- Connor-Smith, J. K., Compas, B. E., Wadsworth, M., Thomsen, A. H., & Sltzman, H. (2000). Responses to stress in adolescence: Measurement of coping and involuntary stress responses. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, 976-992
- Econ (2007): Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene. ECON-rapport 2007-032.
- Harter, S. (199). Self- and identity development. I S.S.Feldman & R. Elliot (Red). At the threshold. The developing adolescent (pp.352 – 387) Harvard University Press, Cambridge, MA
- Oppedal, B. (2006). Acculturation development. I d.L. Sam & J. W. Berry (Red) Handbook of acculturation psychology. Cambridge University Press, Cambridge, MA
- Oppedal, B., Røysamb, E., Heyerdahl, S. (2005). Ethnic group, acculturation, and psychiatric problems in young immigrants. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 646-660.
- Oppedal, B., Røysamb, E., & Sam, D. L. (2004). The effect of acculturation and social support on change in mental health among young immigrants. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 481-494
- Sarason, B.R., Sarason, I.G., & Pierce, G.R. (1990). Traditional views of social support and their impact an assessment. I Sarason, B.R., Sarason, I.G., & Pierce, G.R. (Eds.) *Social support. An interactional view*. John Wiley & Sons New York, NY
- Seglem, K. B. (2007). Interpersonal risks, resources and depression symptoms among resettled unaccompanied minor refugees. Avhandling levert til masterprogrammet i psykologi, Universitetet i Oslo
- Spaun, H. (2007). Reconstructing social networks: The importance of friends and family in the acculturation of unaccompanied minors. Avhandling levert til masterprogrammet i psykologi, Universitetet i Oslo
- Triandis, H. C., Leung, K., Villareal, M. J. & Clack, F. L. (1985). Allocentric versus idiocentric tendencies: Convergent and discriminant validation. *Journal of Research in Personality* 19, 395-415

www.fhi.no

Rapporten kan lastes ned som pdf
fra Folkehelseinstituttets nettsider: www.fhi.no

Rapporten kan også bestilles fra:

Folkehelseinstituttet

Postboks 4404 Nydalen

NO-0403 Oslo

publikasjon@fhi.no

Telefon: 21 07 82 00

Telefaks: 21 07 81 05

ISBN 978-82-8082-240-6 trykt versjon

ISBN 978-82-8082-241-3 elektronisk versjon